

<https://doi.org/10.59546/18290744-2025.1-3-100>

ԳԵՎՈՐԳ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ

*ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի
քրեական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ, դասախոս*

GEVORG BARSEGHIAN

*PhD Student at the Chair of Criminal Law of
YSU Faculty of Law, Lecturer*

ГЕВОРГ БАРСЕГЯН

*Аспирант кафедры уголовного права
юридического факультета ЕГУ, преподаватель*

**ՕՊԵՐԱՏԻՎ-ՀԵՏԱԽՈՒԶԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆ
ԻՐԱԿԱՆԱՑՆՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԲԱՑԱՌՈՂ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԻ ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ
ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ**

**CURRENT ISSUES AND DEVELOPMENT TRENDS OF CIRCUMSTANCES
EXCLUDING CRIMINAL LIABILITY OF PERSONS CARRYING OUT
OPERATIONAL-SEARCH ACTIVITIES**

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ
ОБСТОЯТЕЛЬСТВ, ИСКЛЮЧАЮЩИХ УГОЛОВНУЮ
ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЛИЦ, ОСУЩЕСТВЛЯЮЩИХ
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ**

I. Ներածություն

Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն (այսուհետ՝ նաև ՕՀԳ) իրականացնող մարմինների աշխատակիցները և այդ մարմինների հետ համագործակցող անձինք էական դերակատարում ունեն հանցավորության դեմ պայքարում: Հիշատակված սուբյեկտներն օպերատիվ-հետախուզական որոշ միջոցառումներ իրականացնելիս հաճախ որդեգրում են հանցագործության հետ եզրային վարքագծային մոդել: Իրավաբանական գրականությունում անգամ նշվում է, որ կարող է տպավորություն ստեղծվել, թե օպերատիվ-հետախուզական գործունեությունն ունի «կիսաիրավական բնույթ»¹: ՕՀԳ իրականացնող անձանց կողմից այլ

¹ Տե՛ս *Астафьев Ю. В.*, Совершенствование форм и методов оперативно-розыскной деятельности в правовом

անձանց կատարվող/կատարած հանցավոր ոտնձգությունների կանխարգելման կամ դրանց հետևանքների կանխման, հանցագործությունների բացահայտման կամ անհրաժեշտ ապացույցների ձեռքբերման ընթացքում ստեղծվում է քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու իրական հնարավորություն: Այն ենթադրում է ՕՀԳ իրականացնող անձի գործունեությունում (արարքում) ձևականորեն հանցավոր տարրի առկայություն: Հետևաբար, քրեական օրենքը պետք է նախատեսի իրավաչափության կոնկրետ պայմանների առկայության դեպքում ՕՀԳ իրականացնող անձին ձևականորեն հանցավոր համարվող արարքի համար քրեական պատասխանատվության չենթարկելու հնարավորություն՝ արարքում հակաիրավականության բացակայության և դրա՝ սոցիալապես օգտակար ու նպատակադրված լինելու հաշվառմամբ: Ակնհայտ է, որ խոսքը քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքի մասին է:

Սույն հոդվածի հետազոտման առարկան, այն է՝ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին իրավաչափ վնաս պատճառելու դեպքում օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող անձանց քրեական պատասխանատվության բացառմանը վերաբերող հարցերը, ներպատական մակարդակում բացարձակապես հետազոտված չէ: Առհասարակ, այս խնդրի հետազոտմանը նվիրված աշխատանքները, տարբեր պատճառներով պայմանավորված, սակավաթիվ են. հնարավոր է գտնել ատենախոսական և մենագրական մի քանի արժեքավոր աշխատանք², որոնք էլ և հիմք են ծառայել այս հետազոտության համար:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի³ (այսուհետ՝ նաև Օրենսգրքը)՝ «Քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքները» վերտառությամբ 6-րդ գլխում տեղ գտած կարգավորումների հետազոտումը ցույց է տալիս, որ քննարկվող հարցը համապարփակ կերպով կարգավորված չէ, և մշակված չէ այնպիսի նորմ, որն ուղղված լինի ՕՀԳ քրեաիրավական ապահովման⁴ կարգավորող (ռեգուլատիվ) ուղղության ամբողջական կարգավորմանն ու կենսագործմանը:

Հիմնական հետազոտություն

II. Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող անձանց քրեական պատասխանատվությունը բացառող նոր հանգամանքի իրավական մոդելավորման անհրաժեշտությունը

Ներպետական քրեական օրենսդրության զարգացման ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ քրեական պատասխանատվությունը բացառող ներկայում առկա հանգամանքները բխում են անհրաժեշտ պաշտպանությունից կամ ծայրահեղ անհրաժեշտությունից: Իրավակիրառ անհրաժեշտությամբ պայմանավորված ձևավորվել են քրեական պատասխանատվու-

государстве // Право и политика. М.: НБ-Иедиа, 2005. № 11.

² Տե՛ս Шкабин Г. С., Уголовно-правовое обеспечение оперативно-разыскной деятельности: теоретико-прикладные и законодательные аспекты. Диссертация на соискание учёной степени доктора юридических наук, Москва, 2018: Железняков Ю. Г., Уголовная ответственность субъектов оперативно-розыскной деятельности, совершивших преступления при осуществлении оперативно-розыскных мероприятий. Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук, Елец, 2009.

Ивенин В. О., Регулятивное и охранительное направления уголовно-правового обеспечения оперативно-розыскной деятельности и средства их реализации. Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук, Нижний Новгород, 2021.

³ Տե՛ս ՀՀ քրեական օրենսգրքը: Ընդունվել է 05.05.2021 թ., ուժի մեջ է մտել 01.07.2022 թ., ՀՕ-199-Ն: Գործում է:

⁴ Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության քրեաիրավական ապահովման մասին առավել մանրամասն տե՛ս Barseghyan G., The Concept of Criminal-Legal Provision of Operational-Search Activities and a Brief Description of Its Directions, Պետություն և իրավունք N 2 (99) 2024, էջեր 162-173, <https://www.researchgate.net/publication/389314520>.

թյունը բացառող նոր հանգամանքներ: Օրենքով պաշտպանվող շահերին իրավաչափ վնաս պատճառելու դեպքերը առաջացել են ծայրահեղ անհրաժեշտությունից և, ժամանակի ընթացքում հասունանալով, վերածվել են իրավաբանորեն անկախ հանգամանքների:

Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող անձանց քրեական պատասխանատվությունը բացառող նոր հանգամանքի իրավական մոդելավորման անհրաժեշտությունը հիմնավորելու և դրա էությունը որոշելու համար կարևոր նշանակություն ունի Օրենսգրքում ամրագրված քրեական պատասխանատվությունը բացառող հնարավոր վերաբերելի հանգամանքների բովանդակության ուսումնասիրումը: Դրանց ուսումնասիրումը կարևոր է նաև այն տեսանկյունից, որ քրեական իրավունքի տեսությունում և պրակտիկայում տեսակետներ են արտահայտվում առ այն, որ այդ հանգամանքներն ի գործու են համապարփակ կերպով իրականացնելու օպերատիվ-հետախուզական գործունեության քրեաիրավական ապահովումը: Այսպիսով, քրեական պատասխանատվությունը բացառող հնարավոր վերաբերելի հանգամանքների բովանդակության ուսումնասիրումն էական է հասկանալու համար դրանցով կարգավորվող հնարավոր իրավահարաբերությունների ծավալը, և, ըստ այդմ, որոշելու՝ կամ արդյոք Օրենսգրքում նոր հանգամանք ամրագրելու անհրաժեշտություն, թե ոչ:

Ծայրահեղ անհրաժեշտության վերաբերյալ. Քրեական իրավունքի տեսությունում տեսակետ է արտահայտվել այն մասին, որ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության ընթացքում քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնասի պատճառման դեպքերը կարող են դիտարկվել ծայրահեղ անհրաժեշտության իրավաչափության պայմանների համատեքստում: Այս տեսակետը մենք չենք կիսում. նման մոտեցումը հանգեցնելու է ծայրահեղ անհրաժեշտության վերաբերյալ նորմի կամայական և լայն մեկնաբանման, ինչը, ի թիվս այնի, չի բխում նաև քրեական օրենսդրության նորմատիվ-իրավական բնույթից: Հատուկ նորմի բացակայությունը և այդ պայմաններում ընդհանուր նորմի կիրառմանն ապավինելը հանգեցնելու են քրեական օրենսդրության կամայական մեկնաբանմանը, ոչ միատեսակ իրավակիրառ պրակտիկայի ձևավորմանը, որոնց վերացման կամ հաղթահարման համար այսպես, թե այնպես հետագայում պահանջվելու է իրավական նորմերի հստակեցում: Այն հանգեցնելու է նյութական իրավունքի բարդացման և գերհագեցման:

Քննարկվող թեմային նվիրված հետազոտություններում արդարացիորեն նշվում է, որ հանցավոր կազմակերպություններում ներդրված անձանց քրեական պատասխանատվության չենթարկելը ծայրահեղ անհրաժեշտության հիմքով արդարացի լուծում չէ, քանի որ գործնականորեն անհնար է ապացուցել ծայրահեղ անհրաժեշտության վիճակի առկայությունը ներդրված անձանց կողմից հարկադրված վնաս պատճառելու ընթացքում, և դեպքերի մեծամասնությունում ներդրված անձինք մասնակցում են հանցավոր գործունեությանը ոչ ծայրահեղ անհրաժեշտության պայմաններում⁵:

Սակայն հարկ է նկատել, որ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող անձանց քրեական պատասխանատվությունը բացառող սկզբունքորեն նոր հանգամանքը պետք է մոդելավորվի ծայրահեղ անհրաժեշտության և հիմնավորված ռիսկի իրավական էության, ինչպես նաև իրավական որոշակիության (կանխատեսելիության) սկզբունքի հաշվառմամբ:

Օրենքի կամ այլ իրավական ակտի պահանջը կատարելու վերաբերյալ. որոշ հետազոտողներ կարծում են, որ ՕՀԳ քրեաիրավական ապահովմանն ուղղված, մասնավորապես՝

⁵ Стн Хаитжанов Т. А., Горбунова К. А., К вопросу об уголовной ответственности лиц, внедрённых в преступные группировки // НиКа. 2012. <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-ob-ugolovnoy-otvetstvennosti-lits-vnedrennyh-v-prestupnyye-gruppirovki>.

ՕՀԳ իրականացնող անձանց քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանք կարող է լինել օրենքի կամ այլ իրավական ակտի պահանջը կատարելը: Այսպիսի հանգամանքը նախատեսված է նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքում, որի 39-րդ հոդվածն ամրագրում է. «քրեական պատասխանատվության ենթակա չէ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառած այն անձը, որը կատարել է օրենքով կամ իրավական այլ ակտերով թույլատրվող արարք կամ իր վրա դրված պարտականություն, եթե պահպանվել են դրա իրականացման՝ օրենքով կամ իրավական այլ ակտերով սահմանված պայմանները»:

Հիշատակված հանգամանքն ունի չափազանց մեծ բլանկետայնություն, ինչով պայմանավորված էլ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության ընթացքում քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու հետ կապված հարցերն այս նորմով կարգավորելը հակասելու է իրավական որոշակիության սկզբունքին:

Քննարկվող հանգամանքի բովանդակությունից ուղղակի հետևում է, որ այս հանգամանքի առկայության (կիրառելիության) համար, քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառած անձը պետք է կատարած լինի այնպիսի արարք (պարտականություն), որը թույլատրվում է օրենքով կամ այլ իրավական ակտով, և պետք է պահպանված լինեն այդ արարքի (պարտականության) իրականացման՝ օրենքով կամ իրավական այլ ակտերով սահմանված պայմանները: Ասվածից բխում է, որ օրենքով կամ այլ իրավական ակտով պետք է սահմանված լինեն արարքի (պարտականության) իրականացման պայմանները: Մինչդեռ, օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների իրականացման դեպքում քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու պայմաններն Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին օրենքով⁶ կամ այլ իրավական ակտով սահմանված չեն և, պայմանավորված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների էքստրեմալ բնույթով, չեն էլ կարող դրանցով սահմանվել:

Ընդ որում, պետք է նկատի ունենալ, որ քրեական պատասխանատվությունը բացառող այս հանգամանքի դեպքում քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառել թույլատրվում է նաև օրենքից ցածր իրավաբանական ուժ ունեցող ենթաօրենսդրական ակտով սահմանված պայմանների պահմանմամբ: Այս առնչությամբ կարծում ենք, որ որևէ պարագայում ենթաօրենսդրական ակտով չի կարող կարգավորվել ՕՀՄ իրականացման ժամանակ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնասի պատճառման դեպքերը: Պայմանավորված օպերատիվ-հետախուզական գործունեության գաղտնի բնույթով՝ չի բացառվում որևէ ենթաօրենսդրական ակտի առկայությունը, որով կսահմանվեն քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին թույլատրելի վնասի պատճառման սահմանները, ինչը, մեր կարծիքով, իրավաչափ և արդարացված չէ:

Քննարկվող հանգամանքում նկարագրված չեն պատճառվող հնարավոր վնասի սահմանները, որպիսի պայմաններում կարելի է եզրակացնել, որ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելիս կարող է պատճառվել ցանկացած, այդ թվում՝ ոչ համաչափ վնաս: Ընդ որում, վնասի պատճառման սահմաններ այս նորմում նկարագրվել չեն էլ կարող, քանզի այն տարածվում է գործունեության ամենատարբեր ոլորտների վրա: Ուստի, հնարավոր չէ քննարկվող նորմում նախատեսել պատճառվող հնարավոր վնասի սահմանները և օպերատիվ-հետախուզական գործունեության համար, և, օրինակ, բժշկական գործունեության համար:

⁶ Տե՛ս ՀՀ օրենքը Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին: Ընդունվել է 22.10.2007 թ., ուժի մեջ է մտել 08.12.2007 թ., ՀՕ-223-Ն: Գործում է:

Քննարկվող հանգամանքը, կարծում ենք, կարող է կիրառվել խիստ սահմանափակ դեպքերում: Օրինակ, բժշկի կողմից բժշկական գաղտնիքի հրապարակման դեպքում, որը թելադրված կլինի համաճարակային իրավիճակների կանխարգելման պարտականությամբ, կամ ամուսանընտանեկան հարաբերությունների դեպքում՝ գենետիկ հիվանդությունների կամ սեռավարակների մասին հայտնելը:

Քննարկվող հանգամանքի կիրառության մեկ այլ օրինակ կարող է լինել հայտարարված արտակարգ կամ ռազմական դրությամբ պայմանավորված Ազգային ժողովի պատգամավորի կողմից օրենքով սահմանված ժամկետի ավարտից հետո իր լիազորությունների իրականացումը շարունակելը: Այս արարքն արտաքուստ պարունակում է Օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված հանցակազմի հատկանիշներ, այն է՝ իշխանությունը պահելը՝ (...) պատգամավորի (...) լիազորությունների ավարտից հետո այդ լիազորությունների իրականացումը շարունակելը: Սակայն, հիմք ընդունելով Սահմանադրության 91-րդ հոդվածի 2-րդ մասի կարգավորումը առ այն, որ ռազմական կամ արտակարգ դրության ժամանակ Ազգային ժողովի ընտրություն չի անցկացվում, քրեական պատասխանատվությունը բացառող քննարկվող հանգամանքի ուժով պատգամավորը քրեական պատասխանատվության ենթակա չի լինի:

Մասնագիտական գործառույթների իրականացման վերաբերյալ. որոշ հետազոտողների կարծիքով՝ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելիս քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու դեպքում ՕՀԳ իրականացնող անձանց քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանք կարող է լինել մասնագիտական գործառույթների իրականացումը:

Մասնագիտական գործառույթների իրականացումը՝ որպես քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանք, ամրագրված է Օրենսգրքում, որի 37-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է. «Քրեական պատասխանատվության ենթակա չէ այն անձը, որը քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս է պատճառել ի կատարումն անձի մասնագիտական գործառույթների, եթե պահպանվել են այդ մասնագիտական գործառույթների իրականացման համար իրավական ակտերով սահմանված պահանջները»:

Օրենքի կամ այլ իրավական ակտի պահանջը կատարելու՝ որպես քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքի վերաբերյալ ներկայացված դատողությունները և եզրահանգումները վերաբերում են նաև այս հանգամանքին: Սակայն հարկ է նշել, որ մասնագիտական գործառույթների իրականացումն իր բովանդակությամբ անհամեմատ ավելի լայն է, քան օրենքի կամ այլ իրավական ակտի պահանջը կատարելը: Այսինքն, քննարկվող հանգամանքն ունի ավելի մեծ բլանկետայնություն և օժտված է ավելի մեծ անորոշությամբ, քան օրենքի կամ այլ իրավական ակտի պահանջը կատարելու վերաբերյալ իրավական նորմը:

Հարկ ենք համարում նաև նշել, որ, մեր կարծիքով, մասնագիտական գործառույթների իրականացման վերաբերյալ իրավական նորմը, ըստ էության, ավելորդ է, քանզի դժվար է պատկերացնել, որևէ մասնագիտական գործառույթ, որը նախատեսված չլինի օրենքով կամ այլ իրավական ակտով: Այլ խոսքերով, օրենքի կամ այլ իրավական ակտի պահանջը կատարելու վերաբերյալ իրավական նորմը ամբողջությամբ ծածկում է բոլոր այն դեպքերը, որոնք համարվելու են մասնագիտական գործառույթի իրականացում: Մեր այս տեսակետը հիմնավորվում է «Մասնագիտական գործառույթների իրականացումը» վերտառությամբ 37-րդ հոդվածի բովանդակությամբ, որում հստակորեն նշված է, որ քրեական պատասխանատվությունը բացառող այս հանգամանքը կիրառելի է միայն այն պարագայում, եթե քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառած, մասնագիտական գործառույթ իրականացրած

անձը պահպանել է այդ մասնագիտական գործառույթների իրականացման համար իրավա-կան ակտերով սահմանված պահանջները:

Այսպիսով, մասնագիտական գործառույթների իրականացումը՝ որպես քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանք, օրենքի կամ այլ իրավական ակտի պահանջը կատարելու վերաբերյալ իրավական նորմի բովանդակության կրկնությամբ պայմանավորված, չի կարող համարվել օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելիս քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու դեպքում ՕՀԳ իրականացնող անձանց քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանք: Ավելին, իր ավելորդ լինելու հանգամանքով պայմանավորված՝ այն պետք է դուրս բերվի Քրեական օրենսգրքից՝ ուժը կորցրած ճանաչելու միջոցով:

Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող անձանց քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքների արդի հիմնախնդիրների հետազոտման համատեքստում հետազոտական մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում Քրեական օրենսգրքի՝ **«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների հետ համագործակցելը»** վերտառությամբ քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքի ուսումնասիրումը: Քրեական օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «քրեական պատասխանատվության ենթակա չէ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառած այն անձը, որն օրենքով սահմանված կարգով համագործակցել է օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների հետ՝ հանցագործությունը բացահայտելուն, կանխելուն կամ ապացույցներ ձեռք բերելուն աջակցելու նպատակով տրված հանձնարարության սահմաններում, եթե այդ նպատակին հասնելու համար վնաս պատճառելու հետ չկապված միջոցները բացակայել են»:

Այս հանգամանքն իր կարգավորման առարկայով ամենամոտն է օպերատիվ-հետախուզական գործունեության քրեաիրավական ապահովմանը, ինչի միջոցով Օրենսդիրն իր հստակ վերաբերմունքն է արտահայտել օպերատիվ-հետախուզական գործունեության քրեաիրավական կարգավորման կարևորությանը: Ընդ որում, Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին օրենքի 13-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն ևս՝ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների հետ համագործակցող անձինք ազատվում են հանցագործության համար քրեական պատասխանատվությունից՝ օրենքով սահմանված կարգով:

Քննարկվող հանգամանքը համապարփակ կարգավորման չի ենթարկել օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելիս ՕՀԳ իրականացնող անձանց կողմից քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու հետ կապված հարցերը՝ սահմանափակվելով միայն օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների հետ համագործակցող անձանց՝ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու դեպքերը կարգավորելով:

Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող անձանց քրեական պատասխանատվության վերաբերյալ ՀՀ դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դատարանները երբևէ քննարկման առարկա չեն դարձրել և չեն դարձնում ՕՀԳ իրականացնող անձանց՝ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառած վարքագիծը:

Այսպես, 2010 թվականի ապրիլի 7-ի № ԵԿԴ/0286/01/09 քրեական գործի⁷ ուսումնասի-

⁷ Տե՛ս 2010 թվականի ապրիլի 7-ի № ԵԿԴ/0286/01/09 քրեական գործը

րությունից պարզ է դառնում, որ ՀՀ ոստիկանության հետ համագործակցող, գործով վկայի դատավարական կարգավիճակ ունեցող Կ.Հ.-ն, ամբաստանյալներ Ռ.Ա.-ն և Ա.Ք.-ն Երևան քաղաքի Արշակունյաց պողոտայում գտնվող «Հայրենիք» կինոթատրոնի մոտ հանդիպել են «Էդիկ» անունով ներկայացած գնորդ՝ վերահսկելի գնում իրականացնող, ՀՀ ոստիկանության բաժնի պետ, գործով վկա Պ.Ս.-ին, որը, իբրև 500 գրամ թմրամիջոց ձեռք բերելու համար, իր ավտոմեքենայի մեջ Ա.Ք.-ին է փոխանցել քիմիական մշակման ենթարկված 3.500.000 ՀՀ դրամ գումարը: Ա.Ք.-ն, նշված գումարից առանձնացնելով ու պահելով 1.000.000 ՀՀ դրամը, իջել է մեքենայից և, նստելով քիչ այն կողմ կանգնած վկա Կ.Հ.-ի ավտոմեքենան, մնացած 2.500.000 ՀՀ դրամը տվել է մեքենայում սպասող Ռ.Ա.-ին: Գումարը հաշվելուց հետո վերջինս այն դրել է Կ.Հ.-ի ավտոմեքենայի պահախցիկը, ապա զանգահարել է գործով վկա, իր ծանոթ Լ.Ե.-ին ու խնդրել, որ վերջինս բերի և «Հայրենիք» կինոթատրոնի մոտ իրեն տա նրա տանը պահվող փաթեթը: Վկա Լ.Ե.-ն առանց տեղյակ լինելու փաթեթի պարունակության մասին և Ռ.Ա.-ի խոսքերից իմանալով, թե դրանում մեքենայի յուղ է, մոտ 15 րոպե անց բերել և Կ.Հ.-ի մեքենայում սպասող ամբաստանյալ Ռ.Ա.-ին է տվել առանձնապես խոշոր չափերի՝ 402.7 գրամ «ափիոն» տեսակի թմրամիջոցը: Ամբաստանյալ Ա.Ք.-ն, Ռ.Ա.-ից վերցնելով նշված թմրամիջոցը և նստելով որպես գնորդ ներկայացած «Էդիկ» անունով ոստիկանության աշխատակից Պ.Ս.-ի ավտոմեքենան, թմրամիջոցն ապօրինի իրացրել է նրան:

Դատարանը գործի քննության արդյունքներով Ռ.Ա.-ին և Ա.Ք.-ին մեղավոր է ճանաչել առանձնապես խոշոր չափերով թմրամիջոց ապօրինի իրացնելու համար (ՀՀ քրեական նախկին օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետ): Սակայն որևէ կերպով չի անդրադարձել ՕՀԳ իրականացնող մարմնի հետ համագործակցող Կ.Հ.-ի և ՕՀԳ իրականացնող մարմնի աշխատակից Պ.Ս.-ի արարքներին, մինչդեռ նրանց արարքներում ևս առկա են հանցակազմի հատկանիշներ, թեև ակնհայտ է, որ նրանց արարքները եղել են իրավաչափ և հետապնդել են հանրորեն օգտակար նպատակ: Մասնավորապես՝ Կ.Հ.-ի արարքում առկա է խմբի կազմում առանձնապես խոշոր չափերով թմրամիջոց իրացնելու հանցակազմը (ՀՀ քրեական նախկին օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետ), իսկ Պ.Ս.-ի արարքում՝ առանց իրացնելու նպատակի առանձնապես խոշոր չափերով թմրամիջոց ձեռք բերելու հանցակազմը (ՀՀ քրեական նախկին օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 3-րդ մաս):

2010 թվականի օգոստոսի 3-ի № ԵԿԴ/0192/01/10⁸ քրեական գործի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ «վերահսկելի գնում» ՕՀՄ շրջանակում, ըստ դատարանի արձանագրման՝ «նշված օպերատիվ հետախուզական գործողությանը ներգրավվել է համապատասխան օպերատիվ աշխատակից», որը Լ.Տ.-ին տվել է 10,000 ԱՄՆ դոլար, իսկ վերջինս, ստանալով նշված 10,000 ԱՄՆ դոլար գումարը, հանցակիցներ Ա.Ա.-ից և Մ.Խ.-ից ստանալով շուրջ 3100 գրամ ափիոն տեսակի թմրամիջոցը, այն հանձնել է [օպերատիվ աշխատակցին] և այդ պահին կազմակերպվել է վերջիններիս վստահությունը: Բերման ենթարկելուց հետո, Լ.Տ.-ի անձնական խուզարկությամբ հայտնաբերվել է 10,000 ԱՄՆ դոլարը, իսկ նրա ձեռքերի մատների և մասամբ ափերի վրա՝ դեղնականաչավուն լուսարձակող նյութը, որով մշակվել էր գումարը:

Սույն քրեական գործի ուսումնասիրությունից նույնպես պարզ է, որ օպերատիվ աշխատակցի արարքում ևս առկա է առանձնապես խոշոր չափերով թմրամիջոց ձեռք բերելու հանցակազմը, մինչդեռ դատարանը այդ արարքին որևէ կերպով չի անդրադարձել:

https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=14355223812264591

⁸ Տե՛ս 2010 թվականի օգոստոսի 3-ի № ԵԿԴ/0192/01/10 քրեական գործը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=14355223812270202

Ըստ 2012 թվականի փետրվարի 9-ի № ԵԱՆԴ/0082/01/11⁹ քրեական գործի՝ Զ.Զ.-ն ընկերոջ՝ Յ.Ս.-ի հետ, նպատակ ունենալով ապօրինի ձեռք բերելու, ապա իրացնելու թունավոր նյութ հանդիսացող մետաղական սնդիկ և իմանալով Բ.Ս.-ի և Ս.Մ.-ի մոտ նման նյութի առկայության մասին, սկսել են ուղիներ փնտրել այն ապօրինի ձեռք բերելու և իրացնելու համար: 2010թ. աշնանը Յ.Ս.-ն և Զ.Զ.-ն, նախնական համաձայնության գալով Բ.Ս.-ի հետ, իրացման նպատակով վերջինիցս ապօրինի ձեռք են բերել թունավոր նյութ հանդիսացող 292.67 գրամ քաշով մետաղական սնդիկ, որը, առավել խոշոր խմբաքանակ վաճառելու պայմանով, 2010 թ. դեկտեմբերի 16-ին որպես փորձանմուշ առանց գումար ստանալու ապօրինի իրացրել են ԱԱԾ կողմից իրականացված «վերահսկելի գնում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման շրջանակներում որպես գնորդ հանդես եկած ԱԱԾ աշխատակցին:

Երբ նախատեսված առավել մեծ խմբաքանակը Բ.Ս.-ի կողմից չի մատակարարվել, նախնական համաձայնության են եկել իրենց ծանոթ Ս.Մ.-ի հետ՝ մոտ 3 կգ մետաղական սնդիկը որպես ամբողջական խմբաքանակ վերջինիցս ապօրինի ձեռք բերելու և իրացնելու հարցում, որից հետո՝ 2011 թ. մարտի 30-ին, նրանից ապօրինի ձեռք են բերել և ԱԱԾ աշխատակցին որպես փորձանմուշ՝ սնդիկի բաղադրությունը պարզելու ապա մնացած խմբաքանակը 3,000 ԱՄՆ դոլար գումարով գնելու նպատակով, ապօրինի իրացրել են 48.380 գրամ մետաղական սնդիկ: 2011 թ. ապրիլի 14-ին Ս.Մ.-ից ապօրինի ձեռք բերված մնացած 3 կգ սնդիկը նույն եղանակով ապօրինի իրացրել են ԱԱԾ նույն աշխատակցին:

Սույն քրեական գործում ևս դատարանի կողմից որևէ անդրադարձ չկա օպերատիվ աշխատակցի արարքներին, մինչդեռ դրանցում առկա են առանձնապես խոշոր չափերով թմրամիջոց ապօրինի ձեռք բերելու հանցակազմի հատկանիշներ:

2012 թվականի ապրիլի 6-ի № ԵԿԴ/0224/01/11 քրեական գործի¹⁰ ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ, ԱԱԾ աշխատակիցների կողմից իրականացված «օպերատիվ ներդրում» և այլ օպերատիվ հետախուզական միջոցառումների հետևանքով [ՀՀ նախկին քրեական դատավարության օրենսգրքի եզրութաբանությամբ] ամբաստանյալ Կ.Մ.-ի կողմից ձեռք է բերվել նշված միջոցառումներով պայմանավորված տեղեկություն, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարությանը վերաբերող «գաղտնի» վավերագրով փաստաթղթեր՝ օտարերկրյա հատուկ ծառայություններին փոխանցելու նպատակով: Գործի նյութերի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ դատարանի կողմից հաստատված հանգամանքները հիմնավորվում են, ի թիվս այլնի, հետևյալ ապացույցներով.

- ԱԱԾ ռազմական հակահետախուզության վարչությունում ծառայող **Վկա** Վ.Վ.-ի ցուցմունքներով,

- «Օպերատիվ ներդրում» միջոցառման շրջանակներում ՀՀ ՊՆ հետ համատեղ մշակված, հինգ թերթից բաղկացած ԼՂՀ ՊԲ-ի վերաբերյալ տեղեկատվությամբ և գաղտնի դրոշմով չորս փաստաթղթերով, որոնք փոխանցվել են Կ.Մ.-ին և որոնք նա 2011 թվականի հուլիսի 23-ին փորձել է տանել Թուրքիա՝ ադրբեջանական հատուկ ծառայությունների աշխատակից հանդիսացող, Տիգրան անունով անձնավորությանը հանձնելու համար:

Դատարանը Կ.Մ.-ին մեղավոր է ճանաչել պետական դավաճանության համար և դատապարտել 14 տարի ժամկետով ազատազրկման: Քրեական գործի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ դատարանը որևէ կերպով չի անդրադարձել օպերատիվ գործակալի

⁹ Տես 2012 թվականի փետրվարի 9-ի № ԵԱՆԴ/0082/01/11 քրեական գործը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=1125899906858746

¹⁰ Տես 2012 թվականի ապրիլի 6-ի № ԵԿԴ/0224/01/11 քրեական գործը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=14355223812281615

արարքներին, մինչդեռ դրանք, ըստ էության, պետական դավաճանությանն օժանդակելու հատկանիշներ են պարունակում:

2015 թվականի օգոստոսի 24-ի № ԵԿԴ/0237/01/14 քրեական գործի¹¹ նյութերից պարզ է դառնում, որ Ա.Մ.-ին մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ նա, 2013–2014թթ ընթացքում քննությամբ չպարզված հանգամանքներում իրացնելու նպատակով ձեռք է բերել թունավոր նյութ հանդիսացող ընդհանուր 49209,77 գրամ քաշով մետաղական սնդիկ և դրա մոտ 40 կգ–ն պահել է իր կողմից վարձակալված Երևան քաղաքի N հասցեում գտնվող ավտոտնակում, իսկ մյուս 10 կգ–ն՝ անհատույց տվել է իր ծանոթ Հ.Ո.-ին, որն այն տեղափոխել է՝ նրան պատկանող Նորք-Մարաշ վարչական շրջանում գտնվող հողատարածք և պահել այնտեղ: Այնուհետև, 2014 թ. մայիսի 20-ին, ի կատարումն հանցավոր մտադրության, պայմանավորվելով և վերոհիշյալ մետաղական սնդիկը 2,500 ԱՄՆ դոլարով Մ.Գ.-ին իրացնելու նպատակով, իր ավտոտնակում պահված 40 կգ-ի հետ մեկտեղ 120,000 ՀՀ դրամով ձեռք է բերել իր կողմից Հ.Ո.-ին նախկինում տրված 10 կգ–ն, որից հետո սնդիկի իրացման նախօրոք որոշված վայրից քիչ հեռու հանցագործությունը բացահայտվել է ԱԱԾ աշխատակիցների կողմից իրականացված «վերահսկելի գնում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման արդյունքում, և 49209,77 գրամ քաշով մետաղական սնդիկի իրացումը կանխվել է:

Հ.Ո.-ին մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ նա 2013 թվականի ամռանն իրացնելու նպատակով Ա.Մ.-ից ձեռք է բերել թունավոր նյութ հանդիսացող, ընդհանուր 10 կգ քաշով մետաղական սնդիկ և այն պահել է իր կողմից վարձակալված հողատարածքում: Այնուհետև, 2014 թվականի մայիսի 20-ին Ա.Մ.-ի առաջարկությամբ, 120000 ՀՀ դրամի դիմաց վերջինիս է իրացրել իր մոտ եղած 10 կգ մետաղական սնդիկը, ինչը բացահայտվել է ՀՀ ԱԱԾ աշխատակիցների կողմից իրականացված «վերահսկելի գնում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման արդյունքում:

Մեկ այլ՝ 2016 թվականի օգոստոսի 18-ի № ԵԱՆԴ/0017/01/15 քրեական գործով¹² «վերահսկելի գնում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման շրջանակներում ամբաստանյալ Ա.Մ.-ի կողմից ՕՀԳ իրականացնող մարմնի հետ համագործակցող Ա.Հ.-ին փաստաթղթեր փոխանցելու պահին Ա.Մ.-ի մոտից հայտնաբերվել և առգրավվել են այլ անձի՝ Վասիլի Օլեգի Ասլանիդիսի տվյալներով կեղծ փաստաթղթեր՝ ԵԿՄ վկայական, ութամյա կրթության ատեստատ, ծննդյան վկայական, մարտական ուղի՝ կնքված և ստորագրված ԵԿՄ վարչության նախագահի կողմից, բժշկական էպիկրիզ՝ տրված N զորամասի բուժկետի պետի կողմից, ծննդյան վկայականի կնքված թարգմանությունը՝ ռուսերենից հայերեն, բնութագիր՝ տրված Արցախի Շահումյանի շրջանային ժողովրդական պատգամավորների գործադիր կոմիտեի կողմից՝ կնքված և ստորագրված կոմիտեի նախագահի կողմից: Արդյունքում՝ փաստաթղթեր կեղծելու հատկանիշներով հարուցվել էր քրեական գործ (ՀՀ քրեական նախկին օրենսգրքի 325-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

Հիշատակված քրեական գործով վերաքննիչ դատարանը քրեական գործի վարույթը կարճել և վերջինիս նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցրել էր՝ վաղեմության ժամկետներն անցնելու հիմքով:

2018 թվականի հունիսի 18-ի № ԿԴ2/0057/01/17 քրեական գործով¹³ ՕՀԳ իրականացնող մարմնի հետ համագործակցող Ն.Մ.-ն իրականացվող «արտաքին դիտում» օպերատիվ-հե-

¹¹ Տե՛ս 2015 թվականի օգոստոսի 24-ի № ԵԿԴ/0237/01/14 քրեական գործը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=14355223812320294

¹² Տե՛ս 2016 թվականի օգոստոսի 18-ի № ԵԱՆԴ/0017/01/15 քրեական գործը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=1125899906888967:

¹³ Տե՛ս 2018 թվականի հունիսի 18-ի № ԿԴ2/0057/01/17 քրեական գործը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=16325548649278253:

տախուզական միջոցառման շրջանակում հանդիպել է Ա.Կ.-ին և նրան փոխանցել կաշառքի առարկա հանդիսացող 90,800 ՀՀ դրամ գումարը՝ վարորդական իրավունքի վկայական ստանալու նպատակով: Ա.Պ.-ն, տեղեկանալով, որ Ա.Կ.-ն վարորդի թեկնածու Ն.Մ.-ի հետ գտնվում է N հաշվառման-քննական բաժանմունքի բակում, անձամբ մոտեցել է նրանց, զրույցի ընթացքում տեղեկացել Ն.Մ.-ի՝ հաշվառման-քննական բաժանմունք ներկայանալու իրական նպատակի՝ նրա կողմից Ա.Կ.-ի միջնորդությամբ պաշտոնատար անձին կաշառք տալու պատրաստականության և դրա շուրջ կայացած համաձայնության մասին: Այնուհետև վարորդական իրավունքի վկայական ստանալու համար Ա.Կ.-ի միջնորդությամբ 90800 ՀՀ դրամ գումար [դատարանի արձանագրմամբ] կաշառք տվող Ն.Մ.-ի և կաշառք ստացող՝ ՀՀ ոստիկանության «Ճանապարհային ոստիկանություն» ծառայության N հաշվառման-քննական բաժանմունքի տեսուչ, պետական հատուկ ծառայություն իրականացնող պաշտոնատար անձ հանդիսացող՝ Կ.Զ.-ի միջև կաշառքի առարկայի շուրջ արդեն կայացած համաձայնության իրականացմանը նպաստելու համար Ա.Պ.-ն, նյութական շահ ստանալու ակնկալիքով, Ա.Կ.-ից վերցրել է Ն.Մ.-ի անձնագիրն ու կաշառքի առարկա հանդիսացող գումարը և նրան ուղեկցել հաշվառման-քննական բաժանմունք: Ա.Պ.-ն վճարային տերմինալի միջոցով կատարել է սահմանված վճարումները, իսկ կաշառքի գումարը փոխանցել N հաշվառման-քննական բաժանմունքի տեսուչ Կ.Զ.-ին, որից հետո վարորդի թեկնածու Ն.Մ.-ն նույն օրը մասնակցել է քննություններին, որոնց ընթացքում, թեև տեսական քննության ժամանակ առաջադրված հարցերին ճիշտ չի պատասխանել, այնուամենայնիվ ՀՀ ոստիկանության «Ճանապարհային ոստիկանություն» ծառայության N հաշվառման-քննական բաժանմունքի տեսուչ, պետական հատուկ ծառայություն իրականացնող պաշտոնատար անձ հանդիսացող՝ Կ.Զ.-ի կողմից քննության արդյունքները գնահատվել են դրական և նույն օրը Ն.Մ.-ին տրվել է «B» կարգի վարորդական իրավունքի վկայական»:

Այլ պետությունների դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ևս ցույց է տալիս, որ դատարանները ՕՀԳ իրականացնող անձանց՝ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու դեպքում քրեական պատասխանատվության հարցի շուրջ չունեն միանշանակորեն և հետևողականորեն ձևավորված կայուն պրակտիկա:

Այսպես, ՌԴ Կաբարդինո-Բալկանյան Հանրապետության դատարանի 2018թ. փետրվարի 22-ի № 1-33/2018 քրեական գործով № 1-33/2018 1-362/2017 դատավճռում¹⁴ նշված է. «... կազմակերպված է եղել «Ալի» կեղծանվամբ հանդես եկած, իբր հանցավոր կառույցների ներկայացուցիչ հանդիսացած, «հասցե» տարածքում իր հանցավոր գործունեությունն իրականացրած, սակայն իրականում իրավապահ մարմինների աշխատակիցների կողմից իրականացվող ՕՀՄ շրջանակում որպես գնորդ մասնակցած անձի օպերատիվ ներդրումը (այսուհետ՝ «Ալի» պայմանական գնորդ)»:

Ընդ որում, ՌԴ դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ ՌԴ սուբյեկտների դատարանները բավական հաճախ են կիրառում «պայմանական գնորդ» ձևակերպումը: ՌԴ դատարանների կողմից հազվադեպ օգտագործվում է նաև «պայմանական կատարող» ձևակերպումը: Օրինակ՝ «օպերատիվ փորձարարություն» ՕՀՄ-ի կապակցությամբ Դաղստանի գերագույն դատարանի 2012 թվականի նոյեմբերի 23-ի № 2-66/12 քրեական գործով դատավճռում¹⁵ տեղ է գտել այսպիսի ձևակերպում. «Ռուսաստանի Դաշնության

¹⁴ Стѝа Приговор Прохладненского районного суда (Кабардино-Балкарская Республика) № 1-33/2018 1-362/2017 от 22 февраля 2018 г. по делу № 1-33/2018: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://sudact.ru/regular/doc/us1I4ZIG046X/>:

¹⁵ Стѝа Приговор Верховного Суда Республики Дагестан от 23 ноября 2012 г. по делу № 2-66/12 г.: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://sudact.ru/regular/doc/7I6jVWVL3K1/>:

ներքին գործերի նախարարության ղեկավարության կողմից աշխատակցին ... հանձնարարված է եղել հանդես գալ այդ սպանության պայմանական կատարողի դերում»:

Դատական պրակտիկայի ամփոփումը հիմք է տալիս պնդելու, որ դատարանները չեն անդրադառնում ՕՀԳ իրականացնող անձանց՝ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառած արարքներին՝ դրանք առանց բավարար իրավական հիմքերի և հիմնավորումների, կարծես թե, համարելով իրավաչափ կամ անտեսելով: Մինչդեռ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառած արարքները կարող են իրավաչափ համարվել Քրեական օրենսգրքով ամրագրված քրեական պատասխանատվությունը բացառող կիրառելի հանգամանքի առկայության պարագայում միայն:

Այսպիսով, «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների հետ համագործակցելը» վերտառությամբ քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքի բովանդակության ուսումնասիրումից պարզ է դառնում, որ այն կարգավորում է միայն համագործակցող անձանց՝ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին իրավաչափ վնաս պատճառելու դեպքում քրեական պատասխանատվության չենթարկելու հարցերը՝ դուրս թողնելով միևնույն պայմաններում և հանգամանքներում գործող ՕՀԳ իրականացնող մարմինների աշխատակիցների՝ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին իրավաչափ վնաս պատճառելու պարագայում քրեական պատասխանատվության չենթարկելու դեպքերը: Այլ խոսքերով՝ քննարկվող հանգամանքը, ուղղված լինելով օպերատիվ-հետախուզական գործունեության քրեաիրավական ապահովմանը, այն իրականացրել է մասնակի. համապարփակ կարգավորման չի ենթարկել օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելիս ՕՀԳ իրականացնող անձանց կողմից քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու հետ կապված հարցերը՝ սահմանափակվելով միայն օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների հետ համագործակցող անձանց՝ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու դեպքերը կարգավորելով:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի գործող կարգավորումների պարագայում ստացվելու է այնպես, որ համագործակցող անձինք քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու դեպքում ենթակա չեն լինելու քրեական պատասխանատվության Քրեական օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի կարգավորումների ուժով՝ իրավաչափության համապատասխան պայմանների առկայության դեպքում: Մինչդեռ իրավիճակն այլ է ՕՀԳ իրականացնող մարմինների աշխատակիցների կողմից քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին իրավաչափ վնաս պատճառելու դեպքում: Այս դեպքում, կարծես թե, իրավակիրառողը կամ պետք է «չնկատի», անտեսի ՕՀԳ իրականացնող մարմինների աշխատակիցների կողմից քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին պատճառված վնասը, կամ պետք է ապավինի Քրեական օրենսգրքի՝ «Օրենքի կամ այլ իրավական ակտերի պահանջները կատարելը» կամ «Մասնագիտական գործառույթների իրականացումը» վերտառությամբ քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքներից որևէ մեկին:

Լուծման առաջին տարբերակը ոչ իրավաչափ է, ապօրինի: Երկրորդ տարբերակը՝ անարդարացի՝ բազմաթիվ պատճառներով: Միևնույն հանգամանքներում և պայմաններում ՕՀՄ իրականացնելիս քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառած ՕՀԳ իրականացնող անձանց նկատմամբ առանց ողջամտորեն բավարար հիմքերի դրսևորված է տարբերակված մոտեցում: Ընդ որում, ստացվել է այնպես, որ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելիս համագործակցող անձանց կողմից քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին պատճառվող վնասին իրավաչափության ավելի խիստ պայմաններ են ներկայացվել, քան ՕՀԳ իրականացնող մարմինների աշխատակիցներին, որոնք, սակայն,

ավելի պրոֆեսիոնալ են: Այսպես, եթե առաջնորդվենք այն կանխավարկածով, որ ՕՀԳ մարմինների աշխատակիցների քրեական պատասխանատվության հարցը քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու դեպքում լուծվելու է օրենքի կամ այլ իրավական ակտերի պահանջները կատարելու կամ մասնագիտական գործառույթները իրականացնելու վերաբերյալ քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքով, ապա ստացվելու է այնպես, որ ՕՀԳ մարմինների աշխատակիցների՝ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին պատճառված վնասի իրավաչափությունը որոշվելու է օրենքով կամ ենթաօրենսդրական ակտով, ինչն ավելի հավանական է, քանի որ ՀՀ գործող որևէ օրենքում նշված անձանց կողմից պատճառված վնասի իրավաչափության վերաբերյալ կարգավորում չկա: Մինչդեռ, իրենց մասնագիտական գիտելիքներով և կարողություններով ՕՀԳ մարմինների աշխատակիցներին զիջող համագործակցող անձանց կողմից ՕՀՄ իրականացնելիս քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին պատճառված վնասի իրավաչափությունը անհամեմատ խիստ պայմաններով որոշվելու է Քրեական օրենսգրքի 41-րդ հոդվածով:

Օպերատիվ-հետախուզական գիտության ներկայացուցիչներն իրենց աշխատություններում պրակտիկայում տեղի ունեցած դեպքերը քննարկելիս նկարագրում են նաև այնպիսի դեպքեր, երբ օպերատիվ ներդրումը, ըստ էության, իրականացվել է հանցավոր կազմակերպության անդամի՝ հավաքագրման միջոցով¹⁶: Այս դեպքում հարց է առաջանում՝ արդյոք արդարացված է ՕՀԳ մարմնի աշխատակցի մասնակցությամբ իրականացվող օպերատիվ ներդրման և հանցավոր կազմակերպության անդամի հավաքագրմամբ իրականացվող օպերատիվ ներդրման դեպքում տարբերակված մոտեցում ցուցաբերել աշխատակցի և հավաքագրված անձի քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքների միջև, այն պարագայում, երբ հավաքագրված անձի քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքին ներկայցվում են ավելի խիստ չափանիշներ, մինչդեռ ենթադրվում է, որ ՕՀԳ իրականացնող մարմնի աշխատակիցը շատ ավելի պատրաստված է, հետևաբար պետք է գործի ավելի պրոֆեսիոնալ:

Նման տարբերակված մոտեցումը չի բխում նաև ժողովրդավարական և իրավական պետության կոնցեպտից, քանզի նման խտրական և ոչ թափանցիկ կարգավորումների պարագայում վարույթն իրականացնող մարմինները կարող են «չնկատել» (իսկ իրականում՝ դիտավորյալ անտեսել) ՕՀԳ աշխատակցի հանցավոր վարքագիծը:

Մեր կարծիքով՝ առանձին շեշտադրման է արժանի այն հանգամանքը, որ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների հետ համագործակցելը» վերտառությամբ քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքի պարագայում քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնասի պատճառման սահմանները քիչ թե շատ որոշակի են: Օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի 2-րդ մասում հստակորեն ամրագրված է, որ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների հետ համագործակցելիս անձը ենթակա է քրեական պատասխանատվության մարդու դեմ ուղղված ծանր կամ առանձնապես ծանր ավարտված հանցանք կատարելու դեպքում: Մինչդեռ օրենքի կամ այլ

¹⁶ Տե՛ս *Агарков А. В.,* Дефиниции оперативно-розыскных мероприятий: сравнительный анализ и законодательное закрепление. Владимирский юридический институт Федеральной службы исполнения наказаний, 2017, էջ 65: Այս մենագրությունում հեղինակը ներկայացնում է նաև ՕՀԳ գիտությամբ զբաղվող ականավոր պրոֆեսորներ Շումիլովի և Չեչետինի համանման կարծիքները:

<https://ordrf.ru/wp-content/uploads/2017/11/%D0%94%D0%B5%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D1%80%D0%BE-D0%B7%D1%8B%D1%81%D0%BA%D0%BD%D1%8B%D1%85-%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B8%D0%B9.pdf>

իրավական ակտերի պահանջները կատարելու և մասնագիտական գործառույթներն իրականացնելու վերաբերյալ քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքները չեն սահմանում քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնասի պատճառման սահմանները, այն վերապահելով օրենքով կամ իրավական այլ ակտերով, այդ թվում՝ ենթաօրենսդրական, սահմանված պայմանների/պահանջների պահպանմանը: Սակայն, մեր կարծիքով, իրավապահ գործունեության ընթացքում քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին պատճառվող վնասի սահմանները պետք է որոշվեն բացառապես քրեական օրենքով, և ոչ երբեք ենթաօրենսդրական որևէ ակտով:

Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության կարգավորող ուղղության համապարփակ և ամբողջական կարգավորման, իրավական համակարգվածության (կոմպակտության), անհիմն տարբերակված մոտեցման բացառման, թափանցիկության ապահովման, ինչպես նաև քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին պատճառված վնասի իրավաչափության՝ քրեական օրենսգրքով սահմանված միատեսակ պայմանների նախատեսման տեսանկյունից նպատակադիր, արդարացված և իրավաչափ է ՕՀԳ իրականացնող անձի (ՕՀԳ իրականացնող մարմնի աշխատակցի և ՕՀԳ իրականացնող մարմնի հետ համագործակցող անձնի) կողմից ՕՀՄ իրականացնելիս քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու վերաբերյալ կարգավորումները ամրագրել Քրեական օրենսգրքի մեկ հոդվածում:

ՕՀԳ քրեաիրավական ապահովման տեսանկյունից հետազոտական հետաքրքրություն է ներկայացնում նաև այն հարցը, թե արդյոք ՕՀՄ իրականացնելիս ՕՀԳ իրականացնող անձանց կողմից քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու վերաբերյալ քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքում օրենսդրական ամրագրում պետք է ստանան նաև գաղտնի քննչական գործողությունները: Այսպես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի¹⁷ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ *«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում օգտագործվող ներքոհիշյալ հասկացություններն ունեն հետևյալ նշանակությունը, իսկ նույն մասի 40-րդ կետի համաձայն՝ Քրեական դատավարության օրենսգրքի իմաստով օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում է համարվում «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» օրենքով սահմանված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումը, որի իրականացման համար դատարանի որոշում չի պահանջվում: Քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ և 242-րդ հոդվածների համադրված վերլուծության արդյունքում ակնհայտ է դառնում, որ քրեական դատավարության օրենսգրքի իմաստով գաղտնի քննչական գործողություններ են համարվում օպերատիվ-հետախուզական այն միջոցառումները, որոնք իրականացվում են դատարանի որոշման հիման վրա: Այդ ՕՀՄ-ները, Քրեական դատավարության օրենսգրքի եզրութաբանությամբ՝ գաղտնի քննչական գործողություններն են ներքին դիտումը, արտաքին դիտումը, նամակագրության և այլ ոչ թվային հաղորդակցության վերահսկումը, թվային, այդ թվում՝ հեռախոսային հաղորդակցության վերահսկումը, ֆինանսական գործարքների վերահսկումը, կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակումը:*

Ընդ որում, էական է արձանագրել, որ վերը թվարկված ՕՀՄ-ները կամ Քրեական դատավարության օրենսգրքի իմաստով՝ գաղտնի քննչական գործողությունները Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին օրենքի 34-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ևս իրականացվում են բացառապես դատարանի որոշման հիման վրա՝ բացառությամբ, թերևս, «արտաքին դիտում» ՕՀՄ-ի, որը դատարանի որոշմամբ է իրականացվում միայն այն պարա-

¹⁷ Տե՛ս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք: Ընդունվել է 30.06.2021 թ., ուժի մեջ է մտել 01.07.2022թ., ՀՕ-306-Ն: Գործում է:

գայում, եթե արտաքին դիտման արդյունքների ամրագրումն առանց տեխնիկական միջոցների օգտագործման հնարավոր չէ, և անձը (անձինք), որի (որոնց) նկատմամբ իրականացվում է արտաքին դիտումը, ողջամտորեն չէր (չէին) կարող ենթադրել դրա անցկացման հնարավորության մասին:

ՕՀՄ-ները, ներառյալ՝ վերը թվարկվածները, իրենց էությամբ ավելի լայն են, քան գաղտնի քննչական գործողությունները, քանզի ՕՀՄ-ները կարող են իրականացվել նաև քրեական վարույթի բացակայության պայմաններում, մինչդեռ գաղտնի քննչական գործողությունները կարող են իրականացվել բացառապես նախաձեռնված վարույթի շրջանակներում:

Սահմանափակված լինելով հետազոտության կոնկրետ առարկայով, հետևապես նաև գերծ մնալով ՕՀՄ-ների և գաղտնի քննչական գործողությունների հարաբերակցության դետալային վերլուծությունից՝ պարզապես արձանագրենք, որ Քրեական դատավարության օրենսգրքում իրավական ֆիկցիայի գործադրման միջոցով դատարանի որոշմամբ իրականացվող ՕՀՄ-ները անվանվել են գաղտնի քննչական գործողություններ՝ քրեադատավարական նպատակադրությունից և նպատակահարմարությունից ելնելով: Սակայն իրավական այս ֆիկցիայի կիրառումից դրանք չեն դադարել օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ լինելուց: Ասվածի մասին է վկայում նաև այն հանգամանքը, որ գաղտնի քննչական գործողությունների բովանդակությունը նույնությամբ արտացոլում է համանուն ՕՀՄ-ների բովանդակությունը՝ քրեադատավարական ընկալումից բխող, էության վրա չազդող տեղայնացում կատարելով: Հետևաբար այդ ՕՀՄ-ների քրեադատավարական ընկալումը չի կարող ազդել օպերատիվ-հետախուզական գործունեության քրեաիրավական ապահովման վրա:

Վերը շարադրվածի մասին են նաև վկայում, ի թիվս այլ հոդվածների/կարգավորումների, Քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի կարգավորումը առ այն, որ քրեական դատավարության օրենսգրքի իմաստով հետաքննություն է համարվում հետաքննության մարմնի կողմից նախաքննության ընթացքում իրականացվող և դրան օժանդակող գործունեությունը, որը ներառում է գաղտնի քննչական գործողությունների և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների կատարումը, Քրեական դատավարության օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի կարգավորումն այն մասին, որ մինչդատական վարույթի ընթացքում հսկող դատախազը ստուգման համար հետաքննության մարմնից գրավոր պահանջում է քրեական վարույթի ընթացքում իրականացված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների և գաղտնի քննչական գործողությունների վերաբերյալ՝ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» օրենքով դատախազին տրամադրման ենթակա փաստաթղթերը կամ դրանք ստուգում է դրանց գտնվելու վայրում և մի շարք այլ կարգավորումներ:

Գաղտնի քննչական գործողությունների վերաբերյալ վերոգրյալ ուսումնասիրությունը ամփոփելով՝ կարծում ենք՝ դրանց վերաբերյալ օրենսդրական հատուկ նշում չպետք է լինի մեր կողմից առաջարկվող ՕՀԳ իրականացնող անձանց քրեական պատասխանատվությունը բացառող սկզբունքներն նոր հանգամանքում:

III. Եզրակացություն

Սույն հոդվածի շրջանակում իրականացված հետազոտության արդյունքում կատարել ենք մի շարք եզրակացություններ, որոնցից հիմնականները հանգում են հետևյալին:

1. ՕՀԳ իրականացնող անձանց կողմից այլ անձանց կատարվող/կատարած հանցավոր ոտնձգությունների կանխարգելման կամ դրանց հետևանքների կանխման, հանցագործությունների բացահայտման կամ անհրաժեշտ ապացույցների ձեռքբերման ընթացքում ստեղծ-

վում է օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու իրական հնարավորություն: Այն ենթադրում է ՕՀԳ իրականացնող անձի գործունեությունում (արարքում) ձևականորեն հանցավոր տարրի առկայություն: Հետևաբար, քրեական օրենքը պետք է նախատեսի իրավաչափության կոնկրետ պայմանների առկայության դեպքում ՕՀԳ իրականացնող անձին ձևականորեն հանցավոր համարվող արարքի համար քրեական պատասխանատվության չենթարկելու հնարավորություն՝ արարքում հակաիրավականության բացակայության և դրա՝ սոցիալապես օգտակար ու նպատակադրված լինելու հաշվառմամբ:

2. Քրեական օրենսգրքի՝ «Քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքները» վերտառությամբ 6-րդ գլխում տեղ գտած կարգավորումների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ քննարկվող հարցը համապարփակ կերպով կարգավորված չէ, և մշակված չէ այնպիսի համալիր նորմ, որն ուղղված լինի ՕՀԳ քրեաիրավական ապահովման կարգավորող (ռեգուլատիվ) ուղղության ամբողջական կարգավորմանն ու կենսագործմանը:

3. Ներպետական քրեական օրենսդրության զարգացման ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ քրեական պատասխանատվությունը բացառող ներկայում առկա հանգամանքները բխում են անհրաժեշտ պաշտպանությունից կամ ծայրահեղ անհրաժեշտությունից: Իրավակիրառ անհրաժեշտությամբ պայմանավորված ձևավորվել են քրեական պատասխանատվությունը բացառող նոր հանգամանքներ: Օրենքով պաշտպանվող շահերին իրավաչափ վնաս պատճառելու դեպքերը առաջացել են ծայրահեղ անհրաժեշտությունից և, ժամանակի ընթացքում հասունանալով, վերածվել են իրավաբանորեն անկախ հանգամանքների:

4. Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող անձանց քրեական պատասխանատվությունը բացառող սկզբունքորեն նոր հանգամանքը պետք է մոդելավորվի ծայրահեղ անհրաժեշտության և հիմնավորված ռիսկի իրավական էության, ինչպես նաև իրավական որոշակիության (կանխատեսելիության) սկզբունքի հաշվառմամբ:

5. Դատական պրակտիկայի ամփոփումը հիմք է տալիս պնդելու, որ դատարանները չեն անդրադառնում ՕՀԳ իրականացնող անձանց՝ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառած արարքներին՝ դրանք առանց բավարար իրավական հիմքերի և հիմնավորումների, կարծես թե, համարելով իրավաչափ կամ անտեսելով: Մինչդեռ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառած արարքները կարող են իրավաչափ համարվել Քրեական օրենսգրքով ամրագրված քրեական պատասխանատվությունը բացառող կիրառելի հանգամանքի առկայության պարագայում միայն:

6. «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների հետ համագործակցելը» վերտառությամբ քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքի բովանդակության ուսումնասիրումից պարզ է դառնում, որ այն կարգավորում է միայն համագործակցող անձանց՝ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին իրավաչափ վնաս պատճառելու դեպքում քրեական պատասխանատվության չենթարկելու հարցերը՝ դուրս թողնելով միևնույն պայմաններում և հանգամանքներում գործող ՕՀԳ իրականացնող մարմինների աշխատակիցների՝ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին իրավաչափ վնաս պատճառելու դեպքում քրեական պատասխանատվության չենթարկելու հարցերը: Այլ խոսքերով՝ քննարկվող հանգամանքը, ուղղված լինելով օպերատիվ-հետախուզական գործունեության քրեաիրավական ապահովմանը, այն իրականացրել է թերի և մասնակի:

7. Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության կարգավորող ուղղության համապարփակ և ամբողջական կարգավորման, իրավական համակարգվածության (կոմպակտության), անհիմն տարբերակված մոտեցման բացառման, թափանցիկության ապահովման, ինչպես նաև քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին պատճառված վնասի իրավաչափության՝

քրեական օրենսգրքով սահմանված միատեսակ պայմանների նախատեսման տեսանկյունից նպատակադիր և արդարացված է ՕՀԳ իրականացնող անձի (ՕՀԳ իրականացնող մարմնի աշխատակցի և ՕՀԳ իրականացնող մարմնի հետ համագործակցող անձնի) կողմից ՕՀՄ իրականացնելիս քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու վերաբերյալ կարգավորումները ամրագրել Քրեական օրենսգրքի մեկ հոդվածում:

8. Գաղտնի քննչական գործողությունների վերաբերյալ այս աշխատանքի շրջանակներում իրականացված հետազոտությունն ամփոփելով՝ կարծում ենք՝ ՕՀԳ իրականացնող անձանց կողմից քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու վերաբերյալ քրեական պատասխանատվությունը բացառող սկզբունքորեն նոր հանգամանքում օրենսդրական ամրագրում չպետք է ստանան գաղտնի քննչական գործողությունները:

9. Սույն հոդվածի շրջանակներում իրականացված հետազոտության արդյունքներով՝ առաջարկում ենք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 41-րդ հոդվածը վերաշարադրել հետևյալ խմբագրությամբ՝

«Հոդված 41. Օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում իրականացնելիս քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելը

1. Քրեական պատասխանատվության ենթակա չէ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում իրականացնելիս քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառած օրենքով սահմանված կարգով օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող անձը՝ հանցագործությունը կանխելուն, բացահայտելուն կամ ապացույցներ ձեռք բերելուն աջակցելու նպատակով տրված հանձնարարության սահմաններում, եթե այդ նպատակին հասնելու համար վնաս պատճառելու հետ չկապված միջոցները բացակայել են:

2. Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող անձը ենթակա է քրեական պատասխանատվության օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում իրականացնելիս մարդու կյանքի կամ սեռական ազատության և անձեռնմխելիության դեմ ուղղված ծանր կամ առանձապես ծանր ավարտված հանցանք, ինչպես նաև այնպիսի հանցանք կատարելու դեպքում, որը պայմանավորված չի եղել հանցագործությունը բացահայտելուն, կանխելուն կամ ապացույցներ ձեռք բերելուն աջակցելու նպատակով:

3. Օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում իրականացնելիս սույն օրենսգրքով նախատեսված հանցագործության պրովոկացիա կատարած անձը ենթակա է քրեական պատասխանատվության ընդհանուր հիմունքներով, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ հանցագործության պրովոկացիան դրսևորվել է անձին իր դիտարկության մեջ ընդգրկված նախապատրաստվող կամ կատարվող հանցանքի համեմատությամբ ավելի թեթև հանցանքի կատարմանը ստիպելով:

4. Սույն հոդվածի իմաստով օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող անձ է համարվում օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմնի աշխատակիցը, ինչպես նաև օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմնի հետ օրենքով սահմանված կարգով համագործակցող անձը»:

10. Քրեական պատասխանատվությունը բացառող ցանկացած հանգամանք կարող է կիրառվել դրա օրենսդրական բնորոշումից բխող իրավաչափության բոլոր պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում: Բացառություն չէ նաև մեր կողմից առաջարկված քրեական պատասխանատվությունը բացառող այս հանգամանքը, որի իրավաչափության պայմանները մանրամասն հետազոտման առարկա են դառնալու մեր հաջորդ աշխատանքներում:

Ամփոփագիր: Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների աշխատակիցները և այդ մարմինների հետ համագործակցող անձինք էական դերակատարում ունեն հանցավորության դեմ պայքարում: ՕՀԳ իրականացնող անձանց կողմից այլ անձանց կատարվող/կատարած հանցավոր ոտնձգությունների կանխարգելման կամ դրանց հետևանքների կանխման, հանցագործությունների բացահայտման կամ անհրաժեշտ ապացույցների ձեռքբերման ընթացքում ստեղծվում է քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելու իրական հնարավորություն: Հետևաբար, քրեական օրենքը պետք է նախատեսի իրավաչափության կոնկրետ պայմանների առկայության դեպքում ՕՀԳ իրականացնող անձին ձևականորեն հանցավոր համարվող արարքի համար քրեական պատասխանատվության չենթարկելու հնարավորություն՝ արարքում հակաիրավականության բացակայության և դրա՝ սոցիալապես օգտակար ու նպատակադրված լինելու հաշվառմամբ:

Մինչդեռ, ՀՀ քրեական օրենսգրքում ամրագրված քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքների հետազոտումը ցույց է տալիս, որ քննարկվող հարցը համապարփակ կերպով կարգավորված չէ, և մշակված չէ այնպիսի համալիր նորմ, որն ուղղված լինի քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին իրավաչափության կոնկրետ պայմանների առկայությամբ վնաս պատճառելու դեպքում օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող անձանց քրեական պատասխանատվության բացառմանը: Եվ հենց այս հիմնախնդրի հետազոտմանն էլ նվիրված է սույն հոդվածը:

Հոդվածի շրջանակում իրականացված հետազոտության արդյունքներով առաջարկել ենք ՀՀ քրեական օրենսգրքում ամրագրել համալիր նորմ՝ «Օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում իրականացնելիս քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելը» վերտառությամբ, որն ուղղված կլինի քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին իրավաչափության կոնկրետ պայմանների առկայությամբ վնաս պատճառելու դեպքում օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող անձանց քրեական պատասխանատվության բացառմանը:

Annotation: Employees of bodies carrying out operational-search activities and persons cooperating with these bodies play a significant role in the fight against crime. In the course of preventing criminal offenses committed or being committed by others, mitigating their consequences, uncovering crimes, or obtaining necessary evidence, individuals engaged in operational-search activities may face real possibilities of causing harm to interests protected under Criminal Law. Therefore, Criminal Law should provide the possibility of exempting a person engaged in operational-search activities from criminal liability for an act that is formally deemed unlawful, provided that specific conditions of legality are met—taking into account the absence of unlawfulness in the act and its socially beneficial and purpose-driven nature.

However, an analysis of the grounds for exemption from criminal liability as established in the Criminal Code of the Republic of Armenia reveals that the issue under consideration is not comprehensively regulated, and there is no developed integrated legal norm aimed at exempting individuals engaged in operational-search activities from criminal liability in cases where harm is caused to interests protected by Criminal Law under specific conditions of legality. This article focuses on examining this specific issue.

Based on the results of the research conducted within the scope of this article, we propose the inclusion of a comprehensive legal norm in the Criminal Code of the Republic of Armenia, titled “Causing Harm to Interests Protected by Criminal Law in the Course of Conducting Operational-Search Measures”. This provision would aim to exempt individuals engaged in operational-search activities from criminal liability when harm is caused to legally protected interests under specific conditions of legality.

Аннотация: Сотрудники органов, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность, и лица, сотрудничающие с этими органами, играют важную роль в борьбе с преступностью. В процессе предотвращения преступных посягательств или их последствий, раскрытия преступлений или получения необходимых доказательств лицами, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность, создаётся реальная возможность причинения вреда интересам, защищаемым уголовным законом. Следовательно, уголовный закон должен предусматривать возможность при наличии конкретных условий правомерности не привлекать лицо, осуществляющее оперативно-розыскную деятельность, к уголовной ответственности за деяние, формально считающееся преступным, с учётом

отсутствия противоправности в деянии и его общественно полезного и целенаправленного характера.

Однако изучение обстоятельств, исключающих уголовную ответственность, закреплённых в Уголовном кодексе Республики Армения, показывает, что рассматриваемый вопрос не урегулирован всеобъемлющим образом, и не разработана такая комплексная норма, которая была бы направлена на исключение уголовной ответственности лиц, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность, в случае причинения вреда интересам, защищаемым уголовным законом, при наличии конкретных условий правомерности. И именно исследованию этой проблемы и посвящена данная статья.

По результатам исследования, проведённого в рамках данной статьи, мы предложили закрепить в уголовном кодексе РА комплексную норму под названием «Причинение вреда интересам, защищаемым уголовным законом, при осуществлении оперативно-розыскных мероприятий», которая будет направлена на исключение уголовной ответственности лиц, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность, в случае причинения вреда интересам, защищаемым уголовным законом, при наличии конкретных условий правомерности.

Բանալի բառեր - օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում, օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող անձ, զաղչերի քննչական գործողություն, իրավաչափ վնաս, օպերատիվ-հետախուզական գործունեության քրեաիրավական ապահովում, քրեական պարասխանավորությունը բացառող հանգամանք, համապարփակ կարգավորում, համալիր նորմ:

Keywords: operational-search measure, person engaged in operational-search activity, secret investigative action, legitimate harm, criminal-legal provision of operational-search activity, circumstance excluding criminal liability, comprehensive regulation, complex norm.

Ключевые слова: оперативно-розыскное мероприятие, лицо, осуществляющее оперативно-розыскную деятельность, негласное следственное действие, правомерный вред, уголовно-правовое обеспечение оперативно-розыскной деятельности, обстоятельство, исключающее уголовную ответственность, всеобъемлющее урегулирование, комплексная норма.

Օգտագործված գրականության և իրավական ակտերի ցանկ

I. Նորմատիվ իրավական ակտեր

1. ՀՀ օրենքը Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին: Ընդունվել է 22.10.2007 թ., ուժի մեջ է մտել 08.12.2007 թ., ՀՕ-223-Ն: Գործում է
2. ՀՀ քրեական օրենսգիրք: Ընդունվել է 05.05.2021 թ., ուժի մեջ է մտել 01.07.2022թ., ՀՕ-199-Ն: Գործում է
3. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք: Ընդունվել է 30.06.2021 թ., ուժի մեջ է մտել 01.07.2022 թ., ՀՕ-306-Ն: Գործում է

II. Դատական ակտեր

4. 2010 թվականի ապրիլի 7-ի № ԵԿԴ/0286/01/09 քրեական գործը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=14355223812264591
5. 2010 թվականի օգոստոսի 3-ի № ԵԿԴ/0192/01/10 քրեական գործը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=14355223812270202
6. 2012 թվականի փետրվարի 9-ի № ԵԱՆԴ/0082/01/11 քրեական գործը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=1125899906858746
7. 2012 թվականի ապրիլի 6-ի № ԵԿԴ/0224/01/11 քրեական գործը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=14355223812281615
8. 2015 թվականի օգոստոսի 24-ի № ԵԿԴ/0237/01/14 քրեական գործը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=14355223812281615

am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=14355223812320294

9. 2016 թվականի օգոստոսի 18-ի № ԵԱՆԴ/0017/01/15 քրեական գործը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=1125899906888967

am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=1125899906888967

10. 2018 թվականի հունիսի 18-ի № ԿԴ2/0057/01/17 քրեական գործը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=16325548649278253

am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=16325548649278253

11. Приговор Верховного Суда Республики Дагестан от 23 ноября 2012 г. по делу № 2–66/12 г., <https://sudact.ru/regular/doc/7I6jVWVL3K1/>

12. Приговор Прохладненского районного суда (Кабардино-Балкарская Республика) № 1-33/2018 1-362/2017 от 22 февраля 2018 г. по делу № 1-33/2018, <https://sudact.ru/regular/doc/us1I4ZIG046X/>

III. Գրականություն

13. Агарков А. В., Дефиниции оперативно-розыскных мероприятий: сравнительный анализ и законодательное закрепление. Владимирский юридический институт Федеральной службы исполнения наказаний, 2017,

<https://ordrf.ru/wp-content/uploads/2017/11/%D0%94%D0%B5%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%8B%D1%81%D0%BA%D0%BD%D1%8B%D1%85-%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B8%D0%B9.pdf>:

14. Астафьев Ю.В. Совершенствование форм и методов оперативно-розыскной деятельности в правовом государстве // Право и политика. М.: НБ-Иедиа, 2005. № 11

15. Железняков Ю.Г. Уголовная ответственность субъектов оперативно-розыскной деятельности, совершивших преступления при осуществлении оперативно-розыскных мероприятий. Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук, Елец, 2009

16. Ивенин В.О. Регулятивное и охранительное направления уголовно-правового обеспечения оперативно-розыскной деятельности и средства их реализации. Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук, Нижний Новгород, 2021

17. Хаитжанов Т.А., Горбунова К.А. К вопросу об уголовной ответственности лиц, внедрённых в преступные группировки // НиКа. 2012. <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-ob-ugolovnoy-otvetstvennosti-lits-vnedrennyh-v-prestupnye-gruppirovki>

18. Шкабин Г.С. Уголовно-правовое обеспечение оперативно-розыскной деятельности: теоретико-прикладные и законодательные аспекты. Диссертация на соискание учёной степени доктора юридических наук, Москва, 2018

19. Barseghyan G. The Concept of Criminal-Legal Provision of Operational-Search Activities and a Brief Description of Its Directions, Պետություն և իրավունք N 2 (99) 2024, էջեր 162-173, <https://www.researchgate.net/publication/389314520>

Քարտեղյան Գ. - ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնի դասախոս, էլիասցե՝ gevorg.barseghyan@ysu.am:

Ներկայացվել է խմբագրություն 14.04.2024 թ., տրվել է գրախոսության 14.04.2024 թ., երաշխավորվել է ԵՊՀ քրեական իրավունքի ամբիոնի վարիչ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Ա. Մարգարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 22.04.2025 թ.: